

Ewa Cisowska-Sakrajda *

MINIMUM EGZYSTENCJI ZOBOWIĄZANEGO I JEGO RODZINY W TOKU EGZEKUCJI ADMINISTRACYJNEJ

Minimum egzystencji, określane też mianem minimum biologicznego, stanowi – obok nietykalności cielesnej oraz nienaruszalności pomieszczeń i ruchomości – gwarantowane ustawą egzekucyjną (u.p.e.a.)¹ prawo podmiotowe zobowiązanego i jego rodziny. Prawo to chroni jedno z dóbr osobistych², jakim jest godność człowieka (*dignitas hominis*).

Godność – powszechnie aprobowana i chroniona wartość naczelną – stanowi przedmiot zainteresowania wielu dziedzin. Uznawana jest za jedną z podstawowych wartości w etyce rozwoju i antropologii filozoficznej, gwarantowaną także w licznych aktach prawnych tak krajowych, jak i międzynarodowych. Postrzegana w etyce rozwoju jako wartość o dwoistym charakterze³, wyraża się w pragnieniu człowieka posiadania szacunku społeczności z uwagi na jego walory duchowe, moralne czy też zasługi społeczne⁴. W ujęciu filozoficznym – pomijając wielość

---

* Dr, Wojewódzki Sąd Administracyjny w Łodzi.

¹ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 1015 ze zm.

² Pomijając doktrynalne spory wokół pojęcia i istoty dóbr osobistych pojęcie to jest definiowane tak w orzecznictwie, jak i doktrynie jako ogół praw niemajątkowych ściśle związanych z podmiotem podlegającym ochronie i mających na celu zapewnienie mu rozwoju jego osobowości, ochronę jego egzystencji i zapewnienie mu prawa do korzystania z tych dóbr, które są dostępne na danym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństwa, a które sprzyjają zachowaniu cech odrębności i związaniu ze społeczeństwem, w którym żyje. Dobra osobiste osób prawnych – to wartości niemajątkowe, dzięki którym osoba prawna może funkcjonować zgodnie ze swym zakresem działań. Zob. wyrok SN z dnia 10 czerwca 1977 r., II CR 187/77, LEX nr 7947, wyrok sądu apelacyjnego w Gdańsku z dnia 31 grudnia 2009 r., III APa 24/09, OSP 2011, z. 3, poz. 35, wyrok SN z dnia 14 listopada 1986 r., II CR 295/86, OSNC 1988, z. 2–3, poz. 40 czy M. Niedośpiał, *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 14 maja 1996 r.*, I ACr 118/96, OSA 2000, z. 4, poz. 68.

³ Godność odnosi się bowiem do godności osobowej, właściwej każdemu człowiekowi, należnej mu się z faktu samego bycia człowiekiem, i osobowościowej, zależnej od podjętego przez daną osobę trudu (tego co w życiu dokonała) i wiążącej się z rozwojem osobowości etycznej.

⁴ G. Grzybek, *Etyka rozwoju a wychowanie*, Rzeszów 2010, s. 46 czy tenże, *Etyka, rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007, s. 10.

definicji godności formułowanych w dziejach filozofii⁵ – jest ona rozumiana jako taka wewnętrzna właściwość osoby ludzkiej, która zawiera się w sposób konieczny w jej strukturze bytowej i przez którą osoba ludzka istnieje jako cel, nie zaś jako środek działania. W ujęciu normatywnym, godność – niezależnie od podstawy prawnej jej ochrony – traktowana jest jako jedyna wartość niepodlegająca ograniczeniu i generalna klauzula interpretacyjna całego systemu prawnego. To podejście do godności wyrażają zwroty takie jak „przyrodzona, niezbywalna i nienaruszalna godność człowieka” czy „przyrodzona godność, równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej”⁶. Godność człowieka – uznawana za metaklauzulę – stanowi źródło innych wartości, tj. wolność oraz prawa człowieka i obywatela, sprawiedliwość czy pokój świata, a wszystkie normy prawne mają w odniesieniu do niej charakter deklaratoryjny. Wartość ta jest pierwotna wobec aktu prawnego i istnieje niezależnie od tego, czy dany porządek prawny zawiera normy ją wysławiające. Ustawodawca – poprzez stanowienie normy prawnej – nadaje godności charakter normatywny, a zarazem realizuje obowiązek jej starannego wysłowienia oraz zapewnienia jej skutecznej i pieczołowitej ochrony. Wobec braku definicji legalnej godność osobista pojmowana jest

---

⁵ Pierwsze koncepcje godności ukształtowane w starożytnej Grecji wiązały godność ze wzorcem etycznym arystokraty i wojownika, a więc z pochodzeniem, szczególnymi stanowymi przywilejami wynikającymi z bogactwa, sławy, osobistej dzielności konkretnej jednostki, doskonałości człowieka, rozumianej jako spełnianie wzorca osobowego arystokraty i wojownika. Arystoteles godność uznawał za cnotę ujmowaną jako złoty środek między wadami zarozumiałstwa i służalczości. Zgodnie z filozofią chrześcijańską godność człowieka wynika z tego, że jest on stworzony „na obraz i podobieństwo Boga”. Humanizm chrześcijański godność uznawał za własność powszechną, nieredukowalną, niezbywalną i nadprzyrodzoną. Każdy człowiek jako *imago Dei* uczestniczy w absolutnym Dobru, jest rozumny i wolny, powołany do stałego doskonalenia się. Według św. Tomasza z Akwinu doskonałość człowieka wynikająca z jego godności określa jego sposób istnienia i sens rozwoju. Sposób istnienia osób jest „najgodniejszy” ze wszystkich bytów stworzonych, jako że osoba obdarzona jest wolnością wyboru. Także humaniści renesansowi, zwłaszcza G. Pico della Mirandola, traktowali godność i wielkość człowieka jako jego wolność. I. Kant, definiując godność, stwierdził, że człowiek nie może być nigdy środkiem do jakiegoś celu, lecz zawsze musi być celem samym w sobie. Według Skinnera, twórcy behawioryzmu, godność to możliwość uniknięcia nieprzyjemnych bodźców. Wszelkie kierunki naturalistyczne w rozumieniu godności człowieka przeciwstawiały się koncepcji chrześcijańskiej, według której godność ludzka ma źródła nadprzyrodzone; widziały godność człowieka jako własność nabytą. D. Hume (*O dostojeństwie i mierności natury*) ujmuje godność jako jedną z sprawności natury ludzkiej, czyli jako jedną z cnot. Godność w filozofii F. Nietzschego, S. Kierkegaarda i K. Marksa ujmowana jest jako źródło ekspresji człowieka, kształtowane w wyniku jakiejś formy wyzwolenia – wyzwolenia moralnego i woliwotnego (Nietzsche), społeczno-ekonomicznego (Marks) czy też egzystencjalnego (Kierkegaard). Szerzej zob. M. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993 oraz F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.

⁶ Zob. preambuła i art. 30 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Konstytucja RP*, Dz. U. nr 78, poz. 483 ze zm.; art. 1 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r., Dz. Urz. UE z 2007 r., C 303, s. 1; czy preambuła Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, proklamowanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w rezolucji 217 A (III) z 10 grudnia 1948 r.

zgodnie z jej potocznym znaczeniem jako własne wewnętrzne przekonanie danego człowieka o jego etycznym i moralnym nieposzlakowaniu oraz oczekiwaniu czci wobec siebie rozumianej jako pozytywne nastawienia innych osób wobec niego ze względu na społeczne i osobiste wartości, które reprezentuje⁷. Odnosi się ona więc do subtelnej sfery osobistych przeżyć lub uczuć człowieka i nie podlega wartościowaniu. Należy do kategorii dóbr naturalnych osoby fizycznej o charakterze niematerialnym.

Tak rozumiana godność człowieka w odniesieniu do zobowiązanego obowiązków administracyjnoprawnych chroniona jest w momencie dokonywania oceny uchylania się zobowiązanego od wykonania obowiązku, wyboru środka egzekucyjnego oraz wyłączenia składników majątkowych zobowiązanego spod egzekucji⁸. Te zaś stanowią czynności egzekucji administracyjnej, odróżnianej od postępowania egzekucyjnego i obejmującej ciąg czynności procesowych administracyjnego organu egzekucyjnego, jego pracowników wyznaczonych do podejmowania czynności w imieniu organu i – ewentualnie – organu rekwizycyjnego, podejmowane w celu wymuszenia wykonania obowiązku spoczywającego na zobowiązanym⁹. W toku egzekucji administracyjnej godność sprowadza się m.in. do zapewnienia minimum egzystencji – rozumianej potocznie jako istnienie, byt (bytowanie); życie, materialne warunki życia¹⁰. Godność jest tu tożsama rozumiana z godziwymi warunkami bytowania pozwalającymi na zaspokojenie minimum potrzeb fizjologicznych i społecznych człowieka. Jej ochrona zakresem podmiotowym obejmuje zobowiązanego i pozostających na jego utrzymaniu członków rodziny, zakresem przedmiotowym zaś wyłączone spod egzekucji określone składniki majątkowe (art. 8–13 u.p.e.a.).

Zobowiązanym w toku egzekucji administracyjnej jest – zgodnie z legalną definicją zawartą w art. 1a pkt 20 u.p.e.a. – osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej albo osoba fizyczna, która nie wykonała w terminie obowiązku o charakterze pieniężnym lub obowiązku o charakterze niepieniężnym. Tak szeroko zdefiniowane pojęcie zobowiązanego, obejmujące osoby fizyczne oraz każdego rodzaju konstrukcję prawną dopuszczalną na gruncie prawa polskiego, wymaga jednak modyfikacji dla potrzeb zawartej w art. 8–13 u.p.e.a. regulacji wyłączenia spod egzekucji składników majątkowych służącej określeniu tzw. minimum egzystencji zobowiązanego. Całokształt tej regulacji, w szczególności zaś szereg sformułowań takich jak choćby przedmioty domowego użytku, zapasy żywności i opału, praca zarobkowa wykonywana

---

⁷ Zob. wyrok SN z dnia 21 marca 2007 r., I CSK 292/06.

⁸ D.R. Kijowski (red.), *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 206.

⁹ Szerzej na temat kontrowersji wokół pojęć postępowanie egzekucyjne w administracji, administracyjne postępowanie egzekucyjne oraz egzekucja administracyjna zob. *ibidem*, s. 31–35.

¹⁰ *Popularny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 2000, s. 125 oraz *Słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1996, s. 186.

osobiście, przedmioty do pełnienia służby czy rolnik prowadzący gospodarstwo rolne, pozwala na zawężenie zakresu podmiotowego pojęcia zobowiązany do osób fizycznych. Potwierdza to również cel ustanowienia tej regulacji, jakim jest zapewnienie minimum egzystencji zobowiązanego, a także przewidziane limity wyłączeń poszczególnych składników majątkowych, wskazujące właśnie na minimalny poziom środków, których posiadanie umożliwia normalne funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie poprzez zaspokojenie jego potrzeb tak biologicznych, jak i społecznych. Ta grupa zobowiązanych przy ustalaniu granic minimum egzystencji nie jest traktowana przez ustawodawcę jednolicie. Ustawodawca – wyróżniając bowiem w grupie zobowiązanych cztery zasadnicze podgrupy, a mianowicie zobowiązanych wykonujących pracę zarobkową osobiście, zobowiązanych rolników prowadzących gospodarstwo rolne, zobowiązanych otrzymujących wynagrodzenie ze stosunku zatrudnienia lub świadczenia pokrewne stosunkowi zatrudnienia oraz zobowiązanych otrzymujących świadczenia z zaopatrzenia emerytalnego lub społecznego, a także świadczenia im pokrewne – różnicuje zasady wyłączeń składników majątkowych w sferze pozyskiwania środków utrzymania.

Członkowie rodziny zobowiązanego – jako druga obok zobowiązanego kategoria podmiotów objętych regulacją art. 8–13 u.p.e.a. – podlegają z kolei analizowanemu wyłączeniu, o ile pozostają na utrzymaniu zobowiązanego. Objęcie zakresem podmiotowym wyłączeń ustawodawca uzależnia zatem od łącznego spełnienia dwu kryteriów, a mianowicie bycia członkiem rodziny zobowiązanego i pozostawanie na jego utrzymaniu. Ustalenie katalogu podmiotów spełniających te kryteria rodzi jednakże poważne trudności. Ustawa egzekucyjna nie zawiera bowiem definicji pojęcia „pozostający na utrzymaniu zobowiązanego członek rodziny”. Dodatkowych trudności interpretacyjnych dostarcza okoliczność, że w polskim systemie prawnym można spotkać inne pokrewne pojęcia, takie jak „najbliższy członek rodziny zmarłego” (art. 446 § 3 i § 4 k.c.¹¹), „rodzina” (np. art. 10 § 1, art. 23, art. 27 i 91 § 1 k.r.o.¹²; art. 2 ust. 1, art. 3 ust. 1 i 4 czy art. 6 pkt 14 u.p.s.¹³; art. 3 pkt 16 u.ś.r.¹⁴ czy art. 2 pkt 5 z.f.ś.s.¹⁵) czy „członek rodziny podatnika” (art. 111 § 3 i § 4 w zw. z § 3 Op¹⁶). Pojęcia te albo, tak jak „najbliższy członek zmarłego” czy „rodzina” w rozumieniu prawa rodzinnego, nie posiadają definicji legalnej, albo tak jak „rodzina” dla potrzeb pomocy społecznej czy

---

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93.

¹² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., nr 788.

¹³ Ustawa z dnia 12 kwietnia 2004 r. o pomocy społecznej, tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., nr 182.

¹⁴ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r., tekst jedn. Dz. U. z 2006, nr 139, poz. 992.

¹⁵ Ustawa z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., nr 592.

¹⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – *Ordynacja podatkowa*, tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 749 ze zm.

„członek rodziny podatnika” dla potrzeb odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej posiadają wprawdzie legalną definicję, lecz jest ona konstruowana na potrzeby stosowania danej regulacji prawnej. Pojęcie „rodzina” nie ma więc jednej uniwersalnej definicji, definicję tę, w razie braku normatywnego zdefiniowania, da się jednakże odtworzyć z całokształtu przepisów danej regulacji (np. kodeksu cywilnego).

Pojęcie „najbliższy członek rodziny” definiowane dla potrzeb zadośćuczynienia z tytułu zgonu bliskiej osoby jest rozumiane szeroko¹⁷, zarówno według kryterium pokrewieństwa, małżeństwa, przysposobienia, powinowactwa, rodziny zastępczej, jak i pozostawania we wspólnym gospodarstwie domowym. Rodzina jest tu definiowana jako najmniejsza grupa społeczna, powiązana poczuciem bliskości i wspólności, osobistej i gospodarczej. Pokrewieństwo nie stanowi zatem wyłącznego kryterium zaliczenia do najbliższych członków rodziny. Tym w szczególnych, uzasadnionych konkretnymi okolicznościami faktycznymi sytuacjach niekoniecznie musi być najbliższy krewny¹⁸. Konkretyzując krąg najbliższych członków rodziny należy mieć na względzie faktyczny układ stosunków rodzinnych, wzajemnych relacji, niekiedy fakt wspólnego zamieszkiwania, a także istotę zadośćuczynienia, służącą kompensacie krzywdy po stracie osoby najbliższej, dotyczącej subiektywnej sfery osobowości człowieka (w szczególności cierpienia, bólu i poczucia osamotnienia, złagodzenia cierpienia psychicznego wywołanego śmiercią osoby najbliższej i pomocy pokrzywdzonemu w dostosowaniu się do zmienionej w związku z tym jego sytuacji)¹⁹, nie zaś formalną kolejność pokrewieństwa²⁰.

Termin „rodzina” na gruncie prawa rodzinnego – wyprowadzany z całokształtu przepisów – posiada dwa zakresy podmiotowe, węższy i szerszy dla potrzeb alimentacyjnych. W pierwszym zakresie rodzinę można zdefiniować jako sformalizowaną dwupokoleniową wspólnotę, tworzoną przez małżonków

---

¹⁷ W zależności od sytuacji faktycznej krąg uprawnionych do zadośćuczynienia może obejmować szerokie grono osób, m.in.: małżonka, dzieci wspólne, dzieci drugiego małżonka, dzieci przysposobione, dzieci wychowywane w ramach rodziny zastępczej, wnuki, wstępnych, rodzeństwo i innych krewnych, powinowatych (np. teść, teściowa, szwagier, szwagierka, bratowa), jak również może obejmować konkubenta oraz jego krewnych. W zakresie podmiotowym tego pojęcia mieszczą się nie tylko rodzice czy rodzeństwo małoletniego dziecka, lecz również dalsi zstępni, z którymi dziecko zamieszkuje, którzy sprawują nad nim bezpośrednią opiekę, którzy uczestniczą w wychowaniu dziecka oraz uczestniczą nie tylko w ważnych wydarzeniach życia dziecka, lecz także w jego życiu codziennym. Zob. wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2005 r., IV CK 648/04, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 kwietnia 2013 r., I ACa 225/13, LEX nr 1313263. Nieco odmiennie o kręgu podmiotów uprawnionych zob. A. Śmieja, [w:] Z. Radwański (red.), *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Warszawa 2014, s. 736–737.

¹⁸ Por. wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2005 r., IV CK 648/04, czy wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 29 marca 2013 r., I ACa 16/13, LEX nr 1316174.

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 kwietnia 2013 r., I ACa 225/13, LEX nr 1313263.

²⁰ Wyrok SN z dnia 18 listopada 1961 r. II CR 325/61.

od chwili zawarcia małżeństwa, składającą się z rodziców i dzieci (mała rodzina). Pojęcie to obejmuje wszystkie dzieci małżonków, mające ustalone pochodzenie lub przysposobione przez co najmniej jednego z małżonków niezależnie od czasu, w którym zdarzenia te nastąpiły. Stanowią one rodzinę póki mieszkają ze swoimi rodzicami (małżonkami), chyba że same zawrą związek małżeński, przez co wychodzą z dotychczasowej rodziny pochodzenia i tworzą własną rodzinę. Rodzina w szerokim znaczeniu – nie mająca jednak z uwagi na ograniczenia konkretnej więzi alimentacyjnej do powinności dostarczenia środków utrzymania przez ściśle wskazanego zobowiązanego na rzecz równie precyzyjnie określonego uprawnionego – obejmuje osoby spokrewnione, a także związane więzami prawnymi, z którymi ustawodawca wiąże obowiązek alimentacyjny²¹. W pojęciu rodziny w tym zakresie mieszczą się zatem krewni w linii prostej i rodzeństwo oraz podmioty na równi z nimi traktowane²², a także konkubenci.

Dla celów udzielania pomocy społecznej szeroko rozumiana „rodzina”²³ obejmuje zgodnie z jej normatywną definicją zawartą w art. 6 pkt 14 u.p.s. osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące. Na gruncie tej definicji o byciu rodziny przesądza istnienie wspólnoty niezależnie od więzów pokrewieństwa. Istnienie wspólnoty jest zaś uzależnione od łącznego spełnienia dwu przesłanek, a mianowicie wspólnego zamieszkiwania i jednoczesnego prowadzenia wspólnego gospodarstwa. Zewnętrznymi oznakami prowadzenia wspólnego gospodarstwa są swobodny dostęp do wszystkich pomieszczeń i urządzeń domowych, wspólne zarządzanie i dysponowanie składnikami majątkowymi, przyczynianie się do funkcjonowania wspólnoty poprzez wykonywanie na jej rzecz jakichkolwiek czynności, współdecydowanie o przeznaczeniu dochodu rodziny czy wykonywanie części czynności związanych z codziennymi zajęciami²⁴. Przesłanka wspólnego gospodarowania nie wyczerpuje się wyłącznie w ponoszeniu wydatków związanych z gospodarstwem

²¹ Tak uchwała SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42.

²² Są to: małżonkowie, małżonkowie w separacji lub rozwiedzeni małżonkowie (art. 27, 60, 61⁴, 21 w zw. z art. 60 k.r.o.); powinowaci (art. 144 k.r.o.); mężczyzna, którego ojcostwo zostało uprawdopodobnione, obowiązany do utrzymania matki w okresie porodu i położu oraz dziecka przez trzy miesiące po urodzeniu (art. 141 § 1 k.r.o.); a także osoby związane relacją przysposobienia (na wzór relacji pokrewieństwa), w tym również po jej rozwiązaniu (art. 125 § 1 k.r.o.). Konkubent matki dziecka, nie będący jednocześnie jego ojcem, nie ma wobec niego obowiązku alimentacyjnego – wyrok NSA z dnia 9 stycznia 2008 r., I OSK 430/07, LEX nr 469688.

²³ Za rodzinę uznawani są konkubenci, ojciec i jego córki oraz córka zmarłej żony, bracia czy nieosiągająca dochodów kobieta mieszkająca ze swoją córką u własnej matki. Zob. wyrok NSA z dnia 29 sierpnia 2008 r., I OSK 1429/07, LEX nr 490168, wyrok WSA w Lublinie z dnia 13 września 2010 r., II SA/Lu 381/10, LEX nr 753805, wyrok WSA w Lublinie z dnia 13 maja 2010 r., II SA/Lu 144/10, LEX nr 674269, wyrok WSA w Warszawie z dnia 28 września 2010 r., I SA/Wa 1081/10, LEX nr 750560. Rodziny nie stanowią natomiast z uwagi na ustanie więzi uczuciowych, fizycznych i gospodarczych małżonkowie w separacji – zob. wyrok WSA w Poznaniu z dnia 7 sierpnia 2008 r., IV SA/Po 321/07, LEX nr 535001.

²⁴ Por. wyrok WSA w Olsztynie z dnia 20 maja 2008 r., II SA/Ol 181/08, LEX nr 504809.

domowym, ale wyraża się również w czerpaniu korzyści z tego gospodarstwa wspólnie z innymi członkami rodziny²⁵. Nie stanowi natomiast wspólnego prowadzenia gospodarstwa domowego wsparcie materialne czy pomoc materialna²⁶.

Nieco inną konwencję ustawodawca przyjmuje definiując „rodzinę” na gruncie art. 3 pkt 16 u.ś.r., gdzie oznacza ona, odpowiednio, następujących członków rodziny: małżonków, rodziców dzieci, opiekuna faktycznego dziecka oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25. roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25. rok życia legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością przysługuje świadczenie pielęgnacyjne lub specjalny zasiłek opiekuńczy. Do członków rodziny nie zalicza się więc dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostającego w związku małżeńskim, a także pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko. Z kolei „za członka rodziny podatnika” dla potrzeb odpowiedzialności za zobowiązania podatnika w art. 111 § 3 Op uważa się zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, małżonków zstępnych, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz pozostającą z podatnikiem w faktycznym pożyciu, w art. 111 § 4 w zw. z § 3 Op zaś z członkami rodziny zrównuje się małżonków, którzy zawarli umowę o ograniczeniu lub wyłączeniu wspólności majątkowej, których wspólność majątkowa została zniesiona przez sąd oraz małżonków pozostających w separacji. Definicje te oparte są na pełnym wyliczeniu członków rodziny mieszczących się w pojęciu „rodziny”. Pierwsza z nich zawiera definicję w wąskim znaczeniu, druga zaś w szerokim.

Wobec tak dużej różnorodności normatywnych i doktrynalnych definicji pojęcia „rodzina” zastosowanie wykładni systemowej zewnętrznej, tj. odwołanie do definicji tego pojęcia zawartego w innych aktach prawnych, nie pozwala na skonstruowanie definicji użytego w ustawie egzekucyjnej pojęcia „członek rodziny zobowiązanego” poprzez posłużenie się którąś z tych definicji. Także odwołanie do wykładni językowej nie jest przydatne. Wieloznaczny termin „rodzina” potocznie oznacza bowiem m.in. wspólnotę składającą się z małżonków i ich dzieci; także osoby związane pokrewieństwem; krewni, powinowaci²⁷. Zaprezentowane definicje pozwalają jednak na sformułowanie katalogu wspólnych elementów właściwych rodzinie. Traktując zatem system prawny jako spójny i logiczny należy do nich zaliczyć – niezależnie od celu, dla którego poszczególne definicje zostały sformułowane – pozostawanie we wspólnocie; istnienie więzi czy to prawnych/faktycznych (więzów krwi, emocjonalnych czy gospodarczych); oraz trwały charakter tych więzi. Tymi cechami winna niewątpliwie charakteryzować

---

²⁵ Por. wyrok WSA w Lublinie z dnia 13 maja 2010 r., II SA/Lu 144/10, LEX nr 674269, wyrok WSA w Lublinie z dnia 21 grudnia 2010 r., II SA/Lu 664/10, LEX nr 753922 czy wyrok WSA w Lublinie z dnia 29 kwietnia 2008 r., II SA/Lu 182/08, LEX nr 504838.

²⁶ Por. wyrok WSA w Gdańsku z dnia 13 lipca 2011 r., II SA/Gd 464/11, LEX nr 1132187.

²⁷ *Popularny słownik...*, s. 592.

się „rodzina” na potrzeby oceny minimum egzystencji zobowiązanego i jego rodziny. Nie są one jednakże wystarczające dla określenia zakresu podmiotowego analizowanego pojęcia. Jak bowiem potwierdzają zaprezentowane definicje, „rodzina” w zależności od celów danej regulacji prawnej może być rozumiana w ścisłym znaczeniu jako tzw. mała rodzina (rodzina dwupokoleniowa) oraz w szerokim znaczeniu jako tzw. wielka rodzina (rodzina wielopokoleniowa). W konsekwencji jej członkowie są „stopniowalni” od najbliższych poprzez bliższych do dalszych członków rodziny.

Dla zdefiniowania „rodziny” na gruncie danej regulacji prawnej niezbędne jest zatem uwzględnienie jej celu, pozwalającego bądź na zawężenie, bądź na rozszerzenie zakresu podmiotowego „rodziny”, a w konsekwencji i wąskiego/ szerokiego kręgu członków rodziny. Istotną rolę w doprecyzowaniu analizowanego pojęcia odgrywają też zawarte w poszczególnych aktach prawnych dyrektywy uściślające, takie jak kwalifikatory dookreślające zakres pojęcia „rodzina”, a niekiedy nawet zasady ogólne danej regulacji. Definiując pojęcie „rodziny” zobowiązanego na potrzeby wyłączenia spod egzystencji majątku zobowiązanego należy więc mieć na uwadze zarówno cel egzekucji administracyjnej, jak i zasadę egzekucji z całego majątku zobowiązanego oraz zawarte w art. 8–13 u.p.e.a. wyłączenia spod egzekucji składników majątkowych i ich limity wartościowe, kwotowe, ilościowe i kwalifikatory określone pojęciami niedookreślonymi. Uwzględniając te dyrektywy przyjęć należy, że regulacja ustawy egzekucyjnej zmierza z jednej strony do przymusowego wykonania obowiązku przez zobowiązanego ze wszystkich jego składników majątkowych (materialnych/niematerialnych), z drugiej zaś wprowadza ograniczenia w dochodzeniu z tych składników w imię ochrony wyższej wartości, jaką jest zapewnienie minimum utrzymania zobowiązanego i członków jego rodziny. Ustawodawca nakazuje więc ważyć przeciwstawne słuszne interesy wierzyciela i zobowiązanego. Istotnym elementem definicji „rodziny” zobowiązanego jest zatem pojęcie „utrzymywać”. Wieloznaczny termin „utrzymywać” potocznie znaczy m.in. zapewniać komuś środki do życia, żywić kogoś, dawać mieszkanie, łożyć na kogoś; pokrywać koszty związane z korzystaniem z czegoś, z eksploatacją czegoś²⁸. Tak rozumiane pojęcie „utrzymywać” oznacza dostarczanie środków służących zaspokajaniu wszelkich usprawiedliwionych potrzeb rodziny zobowiązanego, rozumianych jako potrzeby, których zaspokojenie zapewni poszczególnym członkom rodziny – odpowiedni do ich wieku i uzdolnień – prawidłowy rozwój fizyczny i duchowy²⁹.

Usprawiedliwione potrzeby rozważane przy uwzględnieniu wymienionych w art. 8–13 u.p.e.a. wyłączeń i ich celu oznaczają zaspokojenie potrzeb bieżących i podstawowych, jak wyżywienie, odzież, mieszkanie, edukacja, kultura, możliwości zarobkowania lub wykonywania pracy zarobkowej i praktyk religij-

---

²⁸ *Ibidem*, s. 758.

²⁹ Podobnie uchwała SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42.

nych³⁰. Potrzeby te muszą być zaspokajane stale, w sposób ciągły, nieprzerwalny, regularny, systematyczny. Środki utrzymania zobowiązanego i jego rodziny rozumieć należy zatem nie tylko w materialnym aspekcie, ale w szerszym kontekście, uwzględniającym przesłanki pozaekonomiczne określające sytuację rodziny zobowiązanego, utratę możliwości zarobkowania gwarantujących zapewnienie środków utrzymania. W konsekwencji na potrzeby wyłączeń spod egzekucji zakres podmiotowy pojęcia „rodzina” zobowiązanego należy zawęzić do tych osób, z którymi pozostaje on w trwałych relacjach personalnych, prowadząc z nim wspólne gospodarstwo domowe, stale współdziałając w wykonywaniu czynności na rzecz dobra wspólnego oraz dokonując przysporzenia majątkowego w celu zapewnienia normalnego ich funkcjonowania jako członków danej społeczności.

Minimum egzystencji zobowiązanego i jego rodziny jest chronione w pięciu sferach, a mianowicie w sferze warunków bytowo-lokalowych (art. 8 § 1 pkt 1 i 13 u.p.e.a.), sferze zaspokojenia potrzeb biologiczno-społecznych (art. 8 § 1 pkt 2 i 3, art. 9 i 10 u.p.e.a.), w sferze zapewnienia możliwości zarobkowania i nauki (art. 8 § 1 pkt 1, 4, 5, 10 i 9 u.p.e.a.), w sferze finansowej (art. 8 § 1 pkt 6, 7, 8, 11, 14, 15 i 17 u.p.e.a.) oraz w sferze religijno-duchowej (art. 8 § 1 pkt 9 i 16 u.p.e.a.). Granice godziwej egzystencji zobowiązanego ustawodawca określa przy tym na dwu poziomach, tj. obligatoryjnym (najniższym) oraz fakultatywnym (podwyższonym).

Obligatoryjny poziom minimum egzystencji „ustalany” jest według dwóch zasadniczych kryteriów, które muszą zaistnieć łącznie. Minimum egzystencji jest więc wyznaczane przez wskazanie określonych składników majątkowych wyłączonych spod egzekucji, wyrażone zwrotem „nie podlegają egzekucji administracyjnej”, oraz poprzez określenie limitu wyłączeń poszczególnych składników. Limity te zasadniczo wskazywane są jednostką miary (art. 8 § 1 pkt 1, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16 i 17 u.p.e.a.), niekiedy jednakże wyrażane są przez dwa kryteria jednocześnie, tj. np. jednostkę czasu i wartość/iłość składnika majątkowego (art. 8 § 1 pkt 2, 3, 4 i 9 u.p.e.a.). Składniki majątkowe w sferze zarobkowej zobowiązanego podlegają wyłączeniu tylko i wyłącznie ze względu na osobę zobowiązanego i jego potrzeby, w pozostałych sferach służą zaś także zaspokojeniu potrzeb pozostających na utrzymaniu zobowiązanego członków rodziny. Zasadniczo składniki majątkowe wyłączane spod egzekucji są mierzone potrzebami zobowiązanego i członków jego rodziny wyrażanymi niedookreślonymi zwrotami³¹; czasem

---

³⁰ Tak też na gruncie regulacji k.r.o. w zakresie obowiązku alimentacyjnego uzasadnienie uchwały SN z dnia 5 lipca 1995 r., III CZP 86/95, OSNC 1995, nr 11, poz. 161 czy wyrok SN z dnia 6 maja 1967 r., III CR 422/66, LEX nr 6157, wyrok SN z dnia 6 maja 1967 r., III CR 422/66, LEX nr 6157.

³¹ Są to zwroty, tj. „niezbędne dla zobowiązanego i będących na jego utrzymaniu członków rodziny”, „niezbędne do pracy zarobkowej/nauki/pełnienia służby lub wykonywania zawodu/wykonywania praktyk religijnych”, „potrzebne do żywienia” i „niezbędne ze względu na ułomność fizyczną” (art. 8 § 1 pkt 1, 2, 3, 4, 5, 9 i 13 u.p.e.a.) czy „podstawowe maszyny i narzędzia rolnicze” i „podstawowy sprzęt techniczny” (art. 8a § 1 pkt 10 i 11 u.p.e.a.).

wyrażanym zwrotami określonymi³², a niekiedy i pojęciami niedookreślonymi³³; kwotą pieniędzy wyrażoną w jednostkach waluty krajowej³⁴ lub procencie³⁵; wartością, wyrażoną pojęciem niedookreślonym³⁶; oraz ilością wyrażoną w jednostkach miary³⁷, a także pojęciami niedookreślonymi³⁸. Są to ustawowe granice minimum egzystencji, aczkolwiek sformułowane w sposób pozostawiający organowi dużą dozę swobody działania. Jedynie w sferze finansowej zobowiązanego wyłączenia są ściśle określone, nawet wówczas gdy ustawodawca odsyła do wysokości zgromadzonych czy posiadanych przez zobowiązanego środków pieniężnych określonych w odrębnych ustawach. W większości wypadków warunki wyłączenia składników majątkowych spod egzekucji są określane zwrotami niedookreślonymi, tj. „niezbędny”, „znaczny”, „najbliższy”, „podstawowy” i „potrzebny”. Bliskoznaczące terminy „niezbędny”, „potrzebny” i „podstawowy” należy przy tym rozumieć zgodnie z ich potocznym znaczeniem odpowiednio jako taki, bez którego nie można się obyć, dać sobie radę; bezwzględnie potrzebny, nieodzowny; konieczny, taki bez którego czegoś nie będzie; taki, który stanowi podstawę istnienia, rozwoju lub przebiegu czegoś; taki, który jest punktem wyjścia czegoś; główny. Natomiast zwrot „znaczny” w odniesieniu do wartości rzeczy należy rozumieć jako stosunkowo duży pod jakimś względem; pokaźny, niemały³⁹. Składający się z przedrostka „naj-” i przymiotnika „bliski” zwrot „najbliższy” w odniesieniu do zbiorów upraw użyty dla określenia okresu czasu oznacza z kolei taki, który zdarzy się w nieodległym (od danej chwili) czasie, wkrótce; niedługo, niedaleki⁴⁰.

Zwroty te wymagają każdorazowej wykładni i odniesienia do okoliczności faktycznych danego przypadku. Ustalając ich znaczenie należy je relatywizować do sytuacji materialnej, rodzinnej i zawodowej każdego zobowiązanego indywidualnie i uwzględnić jego specyficzną sytuację. Z uwagi na bezwzględny charakter godności winny być one oceniane według obiektywnych mierników⁴¹

---

³² Tj. „na okres 30 dni”, „na okres 7 dni” (art. 8 § 1 pkt 2 i 4 u.p.e.a.), „w okresie pierwszych 6 miesięcy” i „na okres 6 miesięcy” (art. 8a § 1 pkt 14 i 17 u.p.e.a.).

³³ Tj. „do najbliższych zbiorów/siewów lub sadzenia” (art. 8 § 1 pkt 3 oraz art. 8a § 1 pkt 5 i 16 u.p.e.a.), „niezbędny do zakończenia cyklu danej technologii produkcji” (art. 8a § 1 pkt 11 i 12 u.p.e.a.) czy „niezbędny na dany rok gospodarczy” (art. 8a § 1 pkt 13 u.p.e.a.).

³⁴ Tj. w złotych (art. 8 § 1 pkt 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15 i 17 u.p.e.a.)

³⁵ Tj. procent przysługującej zobowiązanemu należności pieniężnej lub świadczenia w naturze (np. art. 8a § 5 i § 6 w zw. z § 5 u.p.e.a.).

³⁶ Tj. „znacznie poniżej ich wartości” czy „znaczna wartość użytkowa” (art. 8 § 1 pkt 9 u.p.e.a.).

³⁷ Tj. w sztukach, tj. obrączki (art. 8 § 1 pkt 3 i 9 u.p.e.a.), inwentarz (np. art. 8a § 1 pkt 1 i 2 u.p.e.a.), stado (art. 8a § 1 pkt 15 u.p.e.a.) czy sprzęt rolniczy (np. art. 8a § 1 pkt 4 u.p.e.a.)

³⁸ Tj. „w ilości niezbędnej w gospodarstwie rolnym” (art. 8a § 1 pkt 10 u.p.e.a.), „niezbędne do normalnej pracy silnika i maszyn” (art. 8a § 1 pkt 12 u.p.e.a.), „w ilości niezbędnej na dany rok gospodarczy” (art. 8a § 1 pkt 13 u.p.e.a.).

³⁹ *Popularny słownik...*, s. 371, 508, 482 i 886.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 36.

⁴¹ Por. wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2006 r., I CSK 159/05, LEX nr 371773.

odnoszących się do niezbędności poszczególnych składników majątkowych do zaspokojenia koniecznych i usprawiedliwionych potrzeb zobowiązanego zarówno w sferze utrzymania, nauki, jak i wykonywania zawodu czy praktyk religijnych. Ocena ta powinna być dokonywana na podstawie poglądów rozsądnych, racjonalnie myślących ludzi, a także ocen i reakcji danej społeczności. Za jej podstawę nie może być przyjęty subiektywny miernik⁴² odbioru danej sytuacji przez zobowiązanego i jego poczucie zagrożenia egzystencji. Odwołanie się do jego wewnętrznych i subiektywnych odczuć pozostawałoby w sprzeczności z bezwzględną skutecznością godności człowieka jako naczelnego prawa osobowego. Ocena subiektywna może być bowiem szczególnie wysoka ze względu na cechy osobowe (np. szczególna drażliwość i przewrażliwienie). Wymagać to będzie od pracowników organów egzekucyjnych dużej ogólnej wiedzy, taktu i wycucia, zwłaszcza w sferze religijnej czy uczuć. Istotną dyrektywę oceny okoliczności faktycznych sytuacji zobowiązanego stanowić powinna reguła egzekucji z całego majątku zobowiązanego⁴³. Wyłączenia powinny być stosowane ze szczególną ostrożnością z uwzględnieniem interesu wierzyciela i zobowiązanego. Niezbędne jest wszak przywrócenie równowagi między uszczuplonymi bezprawnie składnikami majątkowymi wierzyciela i zobowiązanego, uchylającego się od wykonania ciężących na nim obowiązków względem wierzyciela. Pamiętać nadto trzeba, iż wyłączenia te stanowią wyjątek od zasady egzekwowania zobowiązania z całego majątku zobowiązanego, co z kolei oznacza, iż przesłanki wyłączające nie powinny być interpretowane w sposób rozszerzający, a raczej wąski, gwarantujący jednakże usprawiedliwione potrzeby zobowiązanego i jego rodziny. Nie zmienia to powszechnie znanego faktu, że granice minimum egzystencji mają charakter dynamiczny i granice te należy rozważać indywidualnie także w czasie i w przestrzeni. Zmieniające się warunki życia społeczeństwa na przestrzeni ostatnich lat skłaniają do zweryfikowania granic minimum egzystencji. To, co kiedyś było luksusem, np. samochód czy kolorowy telewizor, dziś jest standardem. Indywidualizowanie minimum egzystencji w przestrzeni jest uzasadnione sytuacją gospodarczą rozwijających się w różnym stopniu i tempie poszczególnych regionów kraju, a w konsekwencji i sytuacją materialną ich mieszkańców.

Miernikiem oceny minimum egzystencji jest ustalany dla różnych grup gospodarstw domowych tzw. koszyk dóbr wyznaczający najniższy standard życia, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia (wyniszczenie organizmu, zagrożenie funkcji życiowych) i rozwoju psychofizycznego człowieka (sprawności psychofizycznej), a więc uwzględniający te potrzeby, których

---

⁴² Zob. szerzej np. J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, z. 3–4, s. 32, P. Sut, *Problemy twórczej wykładni przepisów o ochronie dóbr osobistych*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 9, s. 26–38; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 sierpnia 1996 r., I ACr 341/96, OSA 1997, z. 7–8, poz. 43.

⁴³ D.R. Kijowski (red.), *op. cit.*, np. s. 250 oraz R. Hauser, A. Skoczylas (red.), *Postępowanie egzekucyjne w administracji*, Warszawa 2012, s. 72.

zaspokojenie nie może być odłożone w czasie. Obejmuje on wydatki na żywność, mieszkanie, edukację, odzież i obuwie, leki, higienę oraz inne wydatki związane z normalnym funkcjonowaniem w społeczeństwie⁴⁴. Przy wyłączeniu z egzekucji należy też kierować się proporcją między wysokością zobowiązania a wartością danego składnika majątkowego. Za niedopuszczalne należy uznać objęcie egzekucją składnika majątkowego podlegającego ocenie z punktu widzenia jego niezbędności dla zobowiązanego i jego rodziny, którego wartość kilkakrotnie przekracza wysokość zobowiązania, tylko dlatego, iż może zachodzić wątpliwość co do jego ekskluzywności.

W zakresie wyłączeń składników majątkowych spod egzekucji w sferze bytowo-lokalowej mieści się podstawowe wyposażenie mieszkania, niezbędne do zaspokojenia podstawowych funkcji bytowych człowieka oraz ubrania, a także sprzęty umożliwiające funkcjonowanie zobowiązanemu lub członkom jego rodziny ze względu na ich ułomność fizyczną. Przedmioty urządzenia domowego niezbędne zobowiązanemu zostały zdefiniowane w § 2 art. 8 u.p.e.a. w sposób negatywny, poprzez wymienienie tych, które nie są konieczne dla zapewnienia normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Definicja ta, doprecyzowująca art. 8 § 1 u.p.e.a., budzi – jak słusznie zauważa D.R. Kijowski⁴⁵ – wątpliwości. Pierwsze z nich pojawiają się już z uwagi na sposób jej sformułowania. Zawarty w tym przepisie zwrot „w szczególności” wskazuje na li tylko przykładowe wyliczenie przedmiotów nie podlegających wyłączeniu spod egzekucji, a także kategorie i „charakter” wymienionych tam przedmiotów użytku domowego. Wyliczenie przykładowe oznacza, że inne przedmioty posiadające cechy zbliżone do wymienionych nie będą również podlegały wyłączeniu spod egzekucji. W konsekwencji zamknięty katalog wyłączeń wyrażony zwrotem „nie podlegają egzekucji” zostaje w ten sposób „otwarty”. O niezbędności pewnych przedmiotów użytkowych nie decydują już bowiem tylko usprawiedliwione potrzeby zobowiązanego i jego rodziny, lecz także i to, czy dany przedmiot został zawarty w owym wyliczeniu lub jest charakterem zbliżony do któregoś z nich. Kolejne wątpliwości, tym razem dotyczące rodzajów nie podlegających wyłączeniu przedmiotów codziennego użytku, są następstwem tego, że wyliczenie tych przedmiotów nie przystaje do obecnej rzeczywistości, a wiele z nich, uznawanych jeszcze kilka lat temu za ekskluzywne i świadczące o dużym statusie majątkowym ich właścicieli, dziś już utraciło ten charakter i stanowi dobro powszechne. Przedmioty, tj. np. telewizor kolorowy, komputer, urządzenia służące do nagrywania lub odtwarzania obrazu lub dźwięków czy dywany wełniane, nie świadczą już o ponadstandardowym

---

⁴⁴ W 2012 r. zgodnie z danymi opublikowanymi przez IP i SS w dniu 25 marca 2013 r. raportem pt. *Poziom i struktura zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2012 r. (na podstawie danych średniorocznych)* minimum egzystencji gospodarstw emeryckich wynosiło 493,96 zł, osoby samotnej w wieku produkcyjnym – 521,11 zł, gospodarstw z dwójką dzieci na utrzymaniu – 443 zł/osobę, rodzin z trójką dzieci zaś 456 zł/osobę. Zob. www.ipiss.com.pl.

⁴⁵ D.R. Kijowski (red.), *op. cit.*, s. 235 i 237.

wyposażeniu gospodarstw domowych i zamożności domowników. Z kolei meble stylowe mogą mieć dla zobowiązanego jedynie wartość sentymentalną jako stanowiące choćby spadek po bliskiej osobie; zaś meble stylizowane są często spotykane w wyposażeniu gospodarstw domowych, a ich wartość może nie odbiegać od wartości ekskluzywnych nowoczesnych mebli, nie wymienionych w wyliczeniu. W dwu przypadkach, tj. w przypadku telewizora kolorowego i komputera oraz urządzeń peryferyjnych, ustawodawca wprowadza wyjątek drugiego stopnia, w tym ostatnim przypadku odsyłając jednocześnie do przesłanki „niezbędności zobowiązanemu w wykonywaniu pracy zarobkowej”. Niezależnie od luksusowego charakteru przedmiotów użytku domowego, wyłączeniu spod egzekucji podlegają niemające takiego charakteru przedmioty codziennego użytku, mające jednakże dla zobowiązanego znaczną wartość użytkową (art. 8 § 1 pkt 9 u.p.e.a.). Analiza tego przykładowego wyliczenia pozwala na uzasadniony wniosek, wedle którego co do zasady za przedmioty niezbędne zobowiązanemu i członkom jego rodziny nie są uznawane przedmioty o wysokiej wartości materialnej, wyrażonej bądź to szlachetnością surowców wykonania, wartością zabytkową lub artystyczną, bądź to nowoczesnością i innowacyjnością zastosowanych rozwiązań technologicznych, będące oznaką wysokiego statusu społecznego i majątkowego zobowiązanego. Wyjątkowo także przedmioty o przeciętnej wartości, z uwagi na ich wartość subiektywną dla zobowiązanego, podlegają wyłączeniu.

W sferze zapewnienia możliwości zarobkowania wyłączenia spod egzekucji nie mają charakteru bezwzględnego, przewidziany jest bowiem wyjątek. Nadto – z wyjątkiem ubrań niezbędnych do wykonywania czynności służbowych i wydatków służbowych – zakresem wyłączeń są objęte przedmioty służące tylko zobowiązanemu. Ustawodawca różnicuje też sposób określenia wyłączeń oraz ich zakres w zależności od statusu zobowiązanego jako podmiotu wykonującego pracę zarobkową. Wyłączenia w stosunku do zobowiązanego wykonującego osobiście pracę zarobkową określone są w sposób ogólnikowy i lakoniczny co wyraża zwrot „narzędzia i inne przedmioty niezbędne do pracy zarobkowej” oraz „surowce niezbędne do tej pracy” (art. 8 § 1 pkt 4 u.p.e.a.), a w przypadku niektórych działalności wykonywanych osobiście także obligatoryjne przewidziane ubrania „służbowe” (art. 8 § 1 pkt 1 u.p.e.a.) oraz kwoty otrzymane na pokrycie wydatków służbowych, w tym kosztów podróży i wyjazdów (art. 8 § 1 pkt 10 u.p.e.a.). Wyłączenie to nie obejmuje jednakże środka transportu, stanowiącego narzędzie niezbędne do pracy zarobkowej wykonywanej osobiście przez zobowiązanego (§ 1 pkt 4 art. 8 u.p.e.a.). To kategoryczne wyłączenie drugiego stopnia, na co wskazuje zwrot „z wyjątkiem środka transportu”, budzi wątpliwości, gdyż może to w ogóle pozbawić zobowiązanego możliwości zarobkowania, a tym samym środków utrzymania własnego i rodziny. Niekiedy bowiem z uwagi na charakter czy specyfikę wykonywanej osobiście działalności właśnie środek transportu przesądza o możliwości zarobkowania. Dla zobowiązanego – będącego choćby taksówkarzem czy akwizytorem – stanowi on „istotę”, „sedno” tej działalności.

Wątpliwość ta jest tym bardziej uzasadniona, że komputery i urządzenia peryferyjne niezbędne zobowiązanemu do wykonywanej osobiście pracy zarobkowej (§ 2 pkt 5 art. 8 u.p.e.a.), jak choćby jeden pług czy ciągnik używany przez zobowiązanego prowadzącego gospodarstwo rolne, podlegają wyłączeniu spod egzekucji (§ 1 pkt 4 i 8 art. 8a u.p.e.a.). Powoduje to nieuzasadnione rozróżnienie sytuacji zobowiązanego w zależności od profilu (przedmiotu) wykonywanej działalności. W stosunku do zobowiązanego będącego rolnikiem prowadzącym gospodarstwo rolne, ustawodawca przewidział – na co wskazuje zwrot „egzekucji nie podlegają również” – dodatkowe szczególne wyłączenia, będące konsekwencją specyfiki prowadzenia gospodarstwa rolnego. Wyłączenia te obejmują wymieniony żywy inwentarz (wraz z uprzężą), w tym drób i zwierzęta futerkowe wraz z zapasami paszy i ściółki dla inwentarza; sprzęt i urządzenia rolnicze, w tym sprzęt techniczny do zakończenia cyklu danej technologii produkcji w gospodarstwie specjalistycznym, wraz z zapasami paliwa i częściami zamiennymi; zboże lub inne ziemiopłody oraz nawozy i środki ochrony roślin; zakontraktowane zwierzęta rzeźne; zapasy opału oraz zaliczki kontraktacyjne (art. 8a § 1 u.p.e.a.), a także zwierzęta gospodarskie wpisane do ksiąg zwierząt zarodowych albo uznanych za rozplodniki (art. 8a § 4 u.p.e.a.).

W stosunku do zobowiązanych, pozostających w stosunku zatrudnienia, niezależnie od podstawy tego stosunku, spod egzekucji wyłączone są atrybuty integralnie związane z pełnioną służbą lub wykonywanym zawodem, stanowiące ich wyróżnik, tylko im właściwe, tj. ubrania „służbowe” (art. 8 § 1 pkt 1 u.p.e.a.), przedmioty do pełnienia służby lub wykonywania zawodu (art. 8 § 1 pkt 5 u.p.e.a.) oraz kwoty otrzymane na pokrycie wydatków służbowych, w tym kosztów podróży i wyjazdów (art. 8 § 1 pkt 10 u.p.e.a.).

W sferze zaspokojenia potrzeb biologiczno-społecznych ustawodawca pozostawia do dyspozycji zobowiązanego i jego rodziny środki naturalne, tj. zapasy żywności i opału, inwentarz potrzebny do wyżywienia wraz z zapasem paszy i ściółki dla inwentarza (art. 8 § 1 pkt 2 i 3 u.p.e.a.), oraz środki pieniężne zobowiązanego (art. 9 i art. 10 u.p.e.a.). Najistotniejszą rolę w tej sferze odgrywać będą – jak się wydaje – środki pieniężne oraz przewidziane w szczegółowych regulacjach prawnych limity ich zajęć. Środki te obejmują dwie ich grupy. Po pierwsze, są to należności z tytułu wynagrodzenia ze stosunku zatrudnienia i należności o podobnym charakterze; należności z tytułu stosunków pokrewnych stosunkowi zatrudnienia, takie jak zasiłki dla bezrobotnych, dodatki akwizycyjne, stypendia oraz dodatki szkoleniowe, wypłacane na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy; a także należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i członków ich rodzin z tytułu pracy w spółdzielni oraz wszystkie świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania. Po drugie, są to świadczenia z tytułu zaopatrzenia społecznego, a więc świadczenia pieniężne przewidziane w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym

i o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin⁴⁶, tj. krajowe i zagraniczne emerytury i renty, renty przysługujące z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, renty zasądzone przez sąd lub ustalone umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela lub wypłacone dobrowolne ubezpieczenia rentowe, świadczenia pieniężne przysługujące z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa; świadczenia alimentacyjne, świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, świadczenia rodzinne, dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe, dla sierot zupełnych oraz świadczenia z pomocy społecznej.

W sferze finansowej wyłączeniami spod egzekucji ustawodawca objął zaś pieniądze zobowiązanego w gotówce oraz w postaci wkładów oszczędnościowych, kwoty otrzymane tytułem obowiązkowych ubezpieczeń majątkowych, kwoty otrzymanych stypendiów, określone dotacje celowe przyznane z budżetu państwa oraz środki pieniężne gromadzone na określonym rodzajowo rachunku bankowym (art. 8 § 1 pkt 6, 7, 8, 11, 14, 15 i 17 u.p.e.a.).

W sferze religijno-duchowej wyłączeniu podlegają przedmioty niezbędne zobowiązanemu i jego rodzinie do wykonywania praktyk religijnych oraz niezależnie od ich wysokiej wartości czy walorów dzieła sztuki, przedmioty do odprawiania nabożeństw lub będące obiektami kultu religijnego, a także dokumenty osobiste zobowiązanego, obrączka zobowiązanego i jego małżonki wykonane z metali szlachetnych, ordery i odznaczenia (art. 8 § 1 pkt 9 i 16 u.p.e.a.).

Zakres obligatoryjnych wyłączeń ustawodawca rozszerza, wprowadzając w art. 8a § 2 i art. 13 u.p.e.a. możliwość stosowania wyłączeń fakultatywnych. Zakres tych wyłączeń pozostawia na co wskazuje zwrot „uzna” (art. 8a § 2 zd. pierwsze) i „może zwolnić z egzekucji” (art. 13 § 1 u.p.e.a.) uznaniu organu egzekucyjnego. Pojęcie „zwolnienie spod egzekucji” oznacza przy tym niepodjęcie lub odstąpienie od egzekucji z całości lub części składników majątkowych zobowiązanego (art. 1a pkt 21 u.p.e.a.). Wzorem wyłączeń obligatoryjnych różnicuje zakres przedmiotowy wyłączeń fakultatywnych w zależności od statusu zobowiązanego, a także przesłanki i tryb wyłączania dodatkowych składników majątkowych spod egzekucji. W stosunku do zobowiązanego – rolnika zróżnicowanie to jest podwójne. Odrębnie ustawodawca określa bowiem tryb i przesłanki wyłączenia ponad obligatoryjne limity żywego inwentarza wraz z paszą na jego wyżywienie oraz pozostałe składniki majątkowe mogące podlegać temu samemu dodatkowemu wyłączeniu co składniki pozostałych zobowiązanych.

Fakultatywne wyłączenie inwentarza żywego wraz z paszą uzależnione jest od niezbędności wyłączenia jego nadwyżki ponad ustawowe limity do prowadzenia gospodarstwa rolnego, zobowiązania się dłużnika do spłacania egzekwowanej należności w terminie lub ratach określonych przez wierzyciela oraz uzgodnienia

---

⁴⁶ Zob. ustawę z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Dz. U. z 2009 r., nr 153, poz. 1227.

z wójtem (burmistrzem/prezydentem miasta) tego wyłączenia (art. 8a § 2 zd. pierwsze). Zastosowanie wyłączenia tego składnika majątkowego w istocie uzależnione jest od sytuacji majątkowej zobowiązanego i jego ocenianych przy zastosowaniu obiektywnych kryteriów możliwości spłaty egzekwowanej zaległości. Ocena ta obejmuje dwie sytuacje, a mianowicie możliwość spłaty bez zewnętrznej pomocy, jak i przy udzieleniu pomocy w postaci ulgi w spłacie należności poprzez jej rozłożenie na raty i odroczenie terminu spłaty. W tym przypadku może ona nastąpić dopiero po udzieleniu zobowiązanemu przez wierzyciela ulgi podatkowej. Wydaje się, iż ocena możliwości spłaty zaległości będzie sprowadzała się do pozytywnej odpowiedzi na pytanie, czy wyłączenie tego składnika majątkowego pozwoli zobowiązanemu na uzyskanie środków pieniężnych na spłatę egzekwowanej zaległości. Wyłączenie składnika nie prowadzące do poprawy sytuacji majątkowej zobowiązanego, a w konsekwencji nie stwarzające potencjalnej możliwości uregulowania zaległości, jest niedopuszczalne. Nie prowadzi ono bowiem do celu jakim jest umożliwienie zobowiązanemu przezwyciężenia kryzysu finansowego i tym samym wykonania ciężących na nim obowiązków pieniężnych. Wyłączenie to jest stosowane w drodze współdziałania organów. Ma charakter warunkowy i obowiązuje tak długo jak długo zobowiązany będzie dotrzymać warunków spłaty należności (art. 8a § 2 zd. drugie u.p.e.a.). Wydaje się – choć nie wynika to wprost z przepisu – że wyłączenie to dokonywane jest na wniosek zobowiązanego, gdyż właśnie on najlepiej zna swoje potencjalne możliwości spłaty zaległości.

Wyłączenie spod egzekucji innych składników majątkowych zobowiązanego rolnika, jak i pozostałych kategorii zobowiązanych następuje z kolei na ich wniosek ze względu na ich ważny interes za zgodą wierzyciela (art. 13 § 1 u.p.e.a.). Wyłączeniem tym mogą być objęte tylko określone składniki majątkowe zarówno objęte wyłączeniem obligatoryjnym ponad limity dopuszczalnych wyłączeń, jak i składniki nie podlegające w ogóle temu wyłączeniu.

Zakres swobody organu egzekucyjnego w stosowaniu wyłączeń fakultatywnych jest znacznie szerszy niż wyłączeń obligatoryjnych, obejmuje on bowiem – poza wykładnią przesłanek niedookreślonych – ustalenie władczych konsekwencji prawnych, tj. zasadności zastosowania wyłączenia. Szczególne trudności w stosowaniu tego wyłączenia może stwarzać przesłanka „ważnego interesu” zobowiązanego. Przesłanka ta – jako odnosząca się do minimum egzystencji zobowiązanego – winna być oceniana w aspekcie zagwarantowania zobowiązanemu godziwych warunków bytowych, warunków odpowiadających godności człowieka. Tyle że i obligatoryjne wyłączenia mają zagwarantować owe warunki. Stąd też przesłankę tę należy raczej oceniać kierując się celem dodatkowych wyłączeń, konstytucyjną zasadą ochrony własności oraz zasadą proporcjonalności (ważenia interesów wierzyciela i zobowiązanego). Bez wątplenia przesłankę tą – jako stanowiącą wyjątek od egzekucji z całego majątku zobowiązanego – należy interpretować i oceniać ściśle. Stąd też ważny interes zobowiązanego będzie uzasadniał

dodatkowe wyłączenie w szczególności gdy poszczególne elementy składnika majątkowego stanowią pewną całość i łącznie przedstawiają znacznie większą wartość niż oddzielnie, albo gdy składają się one na pewną kolekcję, albo wprawdzie stanowią obiektywnie bezwartościową rzecz, jednak są pamiątką rodzinną i z tego względu mają dla zobowiązanego dużą wartość.

Wyłączenia obligatoryjne stanowią czynność materialno-techniczną. Następują one w trakcie dokonywania czynności egzekucyjnych, podczas których egzekutor odstępuje od zajęcia składników majątkowych, objętych z mocy prawa wyłączeniem. Wyłączenia fakultatywne stanowią zaś czynności władcze, zaskarżalne zażaleniem tak przez zobowiązanego, jak i wierzyciela, niebędącego jednocześnie organem egzekucyjnym (art. 13 § 2 u.p.e.a.). Wymagają one podjęcia władczego rozstrzygnięcia przez organ egzekucyjny. Wyłączenia obligatoryjne są uniwersalne i ogólne, odnoszą się do każdego zobowiązanego, niezależnie od jego statusu społecznego i podstawy lub formy zarobkowania, zaś wyłączenia fakultatywne są szczegółowe i dodatkowe, odnoszą się do zobowiązanego będącego rolnikiem prowadzącym gospodarstwo rolne, jak i składników majątkowych ponad ustawowe wyłączenia lub ich limity. Mają one zasadniczo charakter przedmiotowy, wyjątkowo zaś podmiotowo-przedmiotowy. Są limitowane, ustawodawca w zależności od sfery przyjmuje różnorakie kryteria wartościowe, ilościowe i czasowe oceny granic wyłączeń, a w konsekwencji i minimalnego poziomu potrzeb zobowiązanego i jego rodziny. Kryteria te określa zarówno w sposób precyzyjny, jak i pozostawiający swobodę organowi egzekucyjnemu; wprost, jak i poprzez odesłanie do regulacji prawnej innych ustaw.

Koncepcja prawa podmiotowego do godziwych warunków egzystencji – stanowiąca instrument ochrony konstytucyjnie gwarantowanej godności człowieka – opiera się na dwu głównych założeniach, tj. dużej swobodzie organów egzekucyjnych przy określaniu minimum egzystencji oraz dynamice i elastyczności wyłączeń. Ich realizację zapewnia „niedookreśloność” limitów, a niekiedy i przesłanek wyłączeń poszczególnych składników majątkowych oraz zakresu podmiotowego; a także dwa poziomy wyłączeń oraz zróżnicowanie kryteriów podmiotowych i przedmiotowych wyłączeń. Pozwala to na uwzględnianie indywidualnej sytuacji zobowiązanego i jego rodziny, indywidualne, konkretne określenie minimum egzystencji w danym przypadku, a także dostosowywanie jego granic do zmieniających się warunków społecznych i gospodarczych kraju oraz jego poszczególnych regionów. Czyniąc tym samym analizowaną regulację zawsze adekwatną do aktualnej rzeczywistości społecznej bez konieczności wdrażania czasochłonnej i niezwykle kosztownej procedury legislacyjnej, której efekt, z uwagi na ciągłe postępujące zmiany cywilizacyjne, i tak będzie pozostawać w tyle za zmianami społecznymi i gospodarczymi w mniejszym czy większym stopniu. Rodzić może to jednak pokusę nadużyć, o granicach owego minimum w każdym przypadku decyduje bowiem człowiek. Ten zaś może być podatny na różnego rodzaju czynniki zewnętrzne. Ocena okoliczności zależy też w znacznym stopniu od wrażliwości

społecznej urzędnika, jego wykształcenia i dotychczasowego bagażu doświadczeń życiowych, a także cech psychofizycznych, w tym indywidualnej osobniczej podatności na różnego rodzaju wpływy; oraz sposób postrzegania świata. Wyeliminowanie niebezpieczeństwa nadużyć wymaga zatem skonstruowania mechanizmu jeśli nie eliminującego (bo to może okazać się trudne) to przynajmniej w znacznym stopniu je ograniczającego. Niezbędne jest zatem sformułowanie jasnych dyrektyw oceny niedookreślonych „warunków” minimum egzystencji. Za antidotum uznać należy kryteria kierunkowe wykładni, obejmujące cztery zasadnicze aspekty, a mianowicie cel wyłączeń, jakim jest zaspokojenie biologicznych i społecznych potrzeb zobowiązanego i jego rodziny; ważenie interesu wierzyciela, domagającego się zaspokojenia jego wierzytelności, oraz zobowiązanego, domagającego się poszanowania jego godności; spójność systemu prawnego, wymagającą oceny minimum egzystencji na tożsamym poziomie; oraz dynamiczną wykładnię funkcjonalną, pozwalającą na uwzględnienie zmieniającej się rzeczywistości społecznej oraz specyficznych warunków lokalnych. Wyłączenie składników majątkowych spod egzekucji wymaga przeprowadzenia swoistego rodzaju testu, polegającego na udzieleniu odpowiedzi na pięć pytań, a mianowicie, czy zastosowanie wyłączenia poszczególnych składników majątkowych zapewni godziwe warunki bytowe zobowiązanemu i jego rodzinie; czy poprzez to wyłączenie zostanie spełniony konstytucyjny wymóg poszanowania godności zobowiązanego; czy wyłączenie to pozwoli zobowiązanemu na kontynuowanie zatrudnienia i tym samym pozyskiwania środków na utrzymanie własne i rodziny oraz zaspokojenie roszczeń wierzyciela; czy wyłączenie to jest relewantne do aktualnych minimalnych standardów poziomu egzystencji uwzględniającego warunki lokalne; oraz czy wyłączenie to równomiernie chroni wierzyciela i zobowiązanego. Tylko pozytywne odpowiedzi uzasadniają dokonanie wyłączeń składników majątkowych spod egzekucji. W ten sposób uniknie się sytuacji, w której zobowiązany i jego rodzina, wskutek przeprowadzenia egzekucji, staną się beneficjentami świadczeń z pomocy społecznej, co doprowadziłoby do sytuacji, w której z jednej strony wierzytelności publicznoprawne zostałyby zaspokojone, z drugiej jednak zasilając budżet Skarbu Państwa wróciłyby w formie świadczeń społecznych do zobowiązanego. W takim przypadku ostateczny rezultat, uwzględniając do tego jeszcze koszty egzekucji, byłby zerowy, a działania państwa oceniane w aspekcie skuteczności i efektywności – iluzoryczne.

Egzekucja administracyjna, jakkolwiek będąca następstwem uchylania się zobowiązanego od dobrowolnego wykonania ciążących na nim obowiązków, stanowi ingerencję w konstytucyjnie gwarantowane w rozdziale II *Konstytucji RP* wolności i prawa człowieka (art. 5 *Konstytucji RP*). Kierunek działań organu egzekucyjnego wyznacza zatem normatywny wymóg poszanowania godności człowieka. Wykonanie przez organ egzekucyjny czynności egzekucyjnych nie może zatem prowadzić do większego ograniczenia praw człowieka i jego godności, niż

to wynika z celu ich zastosowania⁴⁷. Przyjąć zatem należy, iż w toku egzekucji administracyjnej organy i inne podmioty obowiązane są zaniechać jakichkolwiek działań godzących w ludzką godność i uwzględniać, a nawet podejmować z urzędu takie działania, które zapewniają jednostce ochronę przed ingerencją w tę sferę⁴⁸. Żadne względy, w tym okoliczność uchylania się zobowiązanego od dobrowolnego wykonania obowiązku administracyjnego, nie mogą usprawiedliwiać działań organów w sposób sprzeczny z prawem godzących zarazem w minimum egzystencji⁴⁹. Stąd też jedynie czynności egzekucyjne podejmowane przez organ egzekucyjny zgodnie z prawem czy stanowiące wykonywanie prawa podmiotowego przez wierzyciela nie naruszają godności zobowiązanego i jego rodziny w sferze egzystencji, ani nie stwarzają dla niej zagrożenia⁵⁰.

---

⁴⁷ Por. wyrok SN z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, LEX nr 315849.

⁴⁸ Tak też D.R. Kijowski (red.), *op. cit.*, s. 206.

⁴⁹ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 18 listopada 2010 r., I ACa 870/10, LEX nr 756731.

⁵⁰ Por. wyrok SN z dnia 25 lutego 2010 r., V CSK 290/09, OSNC-ZD 2011, z. 1, poz. 1, wyrok SN z dnia 20 lutego 1996 r., I CRN 250/95, LEX nr 24928 czy wyrok SN z dnia 24 stycznia 2000 r., III CKN 553/98, LEX nr 52737.